

Теорія та історія держави і права

УДК 340.330.11(045)

Шапенко Людмила Олександрівна

асистент кафедри теорії та історії держави і права

Юридичний факультет Національного авіаційного університету

Шапенко Людмила Александровна

ассистент кафедры теории и истории государства и права

Юридический факультет Национального авиационного университета

Shapenko Liudmyla

Assistant of the Department of Theory and History of State and Law

Faculty of Law of National Aviation University

Ткаченко Євгенія Миколаївна

студентка

Юридичного факультету Національного авіаційного університету

Ткаченко Евгения Николаевна

студентка

Юридического факультета Национального авиационного университета

Tkachenko Evgenia

Student of the

Faculty of Law of National Aviation University

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ

ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ

ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF DIGITAL ECONOMY IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем та перспектив розвитку цифрової економіки в Україні, висвітленню основних шляхів вирішення цих проблем, а також процесів щодо прискорення повного втілення цифрової економіки в реальне життя. Авторами на основі використання загальнонаукових та спеціально юридичних методів проаналізовано основні напрямки проникнення цифрових технологій в галузі права, а також розглянуто теоретико-правові питання забезпечення їх використання в економіці України. В ході дослідження увага акцентована на вивченні сутності та змісту поняття цифрової економіки, значення цієї категорії в сучасних умовах трансформації економічних основ суспільства, її впливу на глобалізаційні перетворення світу в цілому, а також розгляді компонентів права, які зазнають змін в умовах цифровізації суспільно-економічного життя. В результаті наукового пошуку визначено, що цифрова економіка являє собою сукупність економічних, політичних, соціальних та культурних відносин, що виникають в процесі використання цифрових інформаційно-комунікативних технологій. Також доведено необхідність переосмислення поняття, змісту та структури права, що динамічно еволюціонує у зв'язку з розширення інформаційного простору та впровадженням новітніх технологій; визначення напрямів розвитку механізму правового регулювання різних аспектів правового статусу суб'єктів права, правового режиму об'єктів права в цифровому просторі та віртуальних правовідносин. Цифрова економіка як складова інформаційного суспільства потребує відповідного правового регулювання, що має, насамперед, забезпечуватися актом малої кодифікації – Законом «Про цифрову/електронну економіку». Це не лише

відповідатиме Основним засадам розвитку інформаційного суспільства в Україні, а й надасть учасникам відносин у сфері цифрової економіки більше можливостей для реалізації своїх прав та інтересів і водночас – їх захисту у разі порушення.

Ключові слова: *Інтернет-простір, е-урядування, цифрова економіка, цифрові правовідносини, цифрові технології, цифровізація.*

Анотація. *Стаття посвячена дослідженню проблем і перспектив розвитку цифрової економіки в Україні, освітленню основних шляхів рішення цих проблем, а також процесів по прискоренню повного втілення цифрової економіки в реальну життя. Авторами на основі використання общенаукових і спеціально юридических методів проаналізовані основні напрями проникнення цифрових технологій в області права, а також розглянуті теоретико-правові питання забезпечення їх використання в економіці України. В ході дослідження увага акцентована на вивченні сутності і змісту поняття цифрової економіки, значення цієї категорії в сучасних умовах трансформації економічних основ суспільства, її впливу на глобалізаційні перетворення світу в цілому, а також розглянутих елементів права, що змінюються в умовах цифровізації суспільно-економічного життя. В результаті наукового пошуку встановлено, що цифрова економіка є сукупністю економічних, політичних, соціальних і культурних відносин, що виникають в процесі використання цифрових інформаційно-комунікативних технологій. Також доведено необхідність переосмислення поняття, змісту і структури права, яке динамічно еволюціонує в зв'язі з розширенням інформаційного простору і впровадженням новітніх технологій; визначення напрямків*

развития механизма правового регулирования различных аспектов правового статуса субъектов права, правового режима объектов права в цифровом пространстве и виртуальных правоотношений. Цифровая экономика как составляющая часть информационного общества требует соответствующего правового регулирования, которое должно, прежде всего, обеспечиваться актом малой кодификации - Законом «О цифровой/электронной экономике» Это будет не только соответствовать Основным принципам развития информационного общества в Украине, но и предоставит участникам отношений в сфере цифровой экономики больше возможностей для реализации своих прав и интересов и одновременно – их защиты в случае нарушения.

Ключевые слова: Интернет-пространство, e-управления, цифровая экономика, цифровые правоотношения, цифровые технологии, цифровизация.

Summary. *The article is devoted to the research of problems and prospects of development of digital economy in Ukraine and to finding out the main ways of solving these problems, as well as processes for accelerating the full implementation of digital economy in real life. The authors analyze the main directions of digital technology penetration in the fields of law on the basis of the use of general scientific and special legal methods, as well as theoretical and legal issues of ensuring their use in the Ukrainian economy. In the course of the research attention is focused on the study of the essence and content of the concept of digital economy, the importance of this category under the current conditions of transformation of the economic foundations of society, its influence on globalization transformation of the world in general, as well as consideration of the components of law, which undergo changes in terms of digitization of economic and community life. As a result of scientific research, it is determined that digital economy is a set of economic, political, social*

and cultural relations that arise in the process of using digital information and communication technologies. The need of rethinking of the concept, content and structure of law, which dynamically evolve due to the expansion of the information space and the introduction of the latest technologies; determination of the vector of development of the mechanism of legal regulation of various aspects of the legal status of subjects of law, legal regime of objects of law in digital space and virtual legal relations is also proved. Digital economy as an integral part of the information society requires appropriate legal regulation, which should first of all be ensured by an act of small codification - the Law on Digital/Electronic Economy. This will not only correspond to the Basic Principles of the Information Society Development in Ukraine, but also will give participants of digital economy relations more opportunities for the implementation of their rights and interests, and at the same time - their protection in case of violation.

Key words: *Internet space, e-government, digital economy, digital legal relations, digital technologies, digitalization.*

Постановка проблеми. Виникнення електронного середовища, перехід до інформаційної цивілізації та, як наслідок, формування цифрової економіки актуалізує потребу дослідження процесу цифровізації суспільно-економічного життя з правової точки зору. Адже на сучасному етапі неможливо обмежитися лише констатацією впливу технологічного фактора на суспільні відносини – цифрові технології кардинально змінюють усталені державні та громадські інститути, зумовлюють трансформацію права в цифрову епоху, рушійні інноваційно-технологічні перетворення супроводжуються змінами як системи суспільно-економічних відносин, так і всієї інституційної структури суспільства. Тобто відбувається зміна як формальних (законодавчо-правових), так і неформальних (психологічно-соціальних цінностей) інститутів. Все це

спонукає дослідників різних наукових галузей активізувати свої дослідження на вивченні питань формування електронного середовища. В основі інституційного проектування знаходиться сучасна трансформація правил життєдіяльності суспільства, що становить своєрідний виклик правознавцям від суспільства – створення надійної правової конструкції цифрової економіки та усунення законодавчих перешкод її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою даного дослідження стали праці таких вітчизняних та зарубіжних авторів як О. Баганця [9], О. Вінник [11], О. Гриценко [4], Р. Кало [6], Ю. Остапенко [10], М. Родимцевої [5], Г. Соколової [2], Е. Талапіної [8], А. Фрумкіна [6], та ін., в яких викладено наукові висновки щодо розвитку інформаційного суспільства, тенденцій процесу цифрової трансформації та формування цифрового ринку в Україні та світі, правового забезпечення відносин, що виникають в електронному середовищі. Водночас подальшого поглибленого аналізу потребують питання осмислення нового поняття та структури права в цифрову епоху, а також правового регулювання різних аспектів правового статусу суб'єктів права, правового режиму об'єктів права та віртуальних правовідносин.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у вивченні теоретико-правових аспектів формування цифрової економіки, визначенні основних правових проблем її розвитку та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Україна вже стала на шлях впровадження цифрової економіки та подолання відставання від передових країн Європи. Ще в 2013 р. Урядом було схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні. Цим документом визначено мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї

Стратегії в перспективі до 2020 р. В даному документі надано і визначення електронної економіки (або е-економіки) як форми економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Приєднавшись у червні 2015 р. до Декларації першого засідання міністрів «Східного партнерства ЄС» з питань цифрової економіки, Україна підтвердила свої наміри та готовність співпрацювати з ЄС у цій сфері [2, с. 93]. Також суттєву роль в правовому забезпеченні цифрових відносин відіграло і схвалення Кабінетом Міністрів України у 2018 р. Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Основною метою документа стало виконання ініціатив «Цифрового порядку денного України 2020» для усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації України у найбільш перспективних сферах [3].

Закладення концептуальних засад розвитку цифрової економіки в Україні є початковим етапом створення нового регулятивного середовища, забезпечуючого сприятливий правовий режим для виникнення і розвитку сучасних технологій, а також здійснення економічної діяльності, пов'язаної з їх використанням. Проте, з урахуванням інформаційно-глобалізаційних трансформацій, для створення дієвої нормативно-правової бази з метою регулювання відносин в цифрову епоху необхідним в теоретичному аспекті є формування понятійного апарата, а також уточнення кожного компонента права, а в практичному – внесення відповідних змін та поправок як в окремі нормативно-правові акти, так і в базові галузеві закони.

Аналізуючи новий зміст складових права, що динамічно еволюціонує під впливом, в першу чергу, інформатизації, слід враховувати і основні риси цифрової економіки є: 1) заснована на домінуючому застосуванні цифрових

технологій; 2) її результатом є електронні товари та послуги, вироблені за допомогою електронного бізнесу, торгівля якими ведеться за допомогою електронних засобів; 3) передбачає створення мережі суб'єктів господарювання, шляхом створення та обміну цифровими активами, які протікають поза реальним світом та не мають фізичного носія (тобто стають віртуальними активами) на тлі розвитку Інтернету; 4) є новою соціокультурною реальністю сучасного світу, яка формується в межах «грошової цивілізації» [4, с.78-79]. Тож в цілому цифрову економіку можна розуміти як економіку, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях і яка завдяки комп'ютерним мережам є рушійним чинником виробництва, продажу і постачання товарів та послуг у віртуальному середовищі.

Все це дозволяє говорити про те, що цифровізація економіки зумовлює виникнення цифрових прав як фізичних, так і юридичних осіб. Оскільки в інформаційному суспільстві свобода слова, право на інформацію і доступ до неї трансформувалися в універсальний товар, що складається з даних людини і її повідомлень в мережі Інтернет [5, с. 72]. А тому забезпечення прав людини в цифровому світі на сьогодні є першочерговою проблемою, яка потребує підготовки та реалізації нових правових заходів з метою вдосконалення правового механізму у цій сфері.

Важливим теоретичним аспектом є неузгодженість з визначенням суб'єктів права в цифровому просторі, що обумовлюється появою «цифрової особистості» (наприклад роботів), тобто нового суб'єкта права поряд з людиною. У зв'язку з цим для юристів постає питання про визначення статусу роботів, відповідальності за їхні дії (несе її власник, користувач чи розробник), про можливість страхування такої відповідальності. Зокрема, в західноєвропейських країнах ведуться дискусії щодо правосуб'єктності

роботів і їх власної відповідальності, обговорюється проект «етичної ліцензії робота» [6].

Актуальною дана проблема є і для України, оскільки Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки поставлене завдання регулювання правових питань, пов'язаних з використанням робототехніки, інструментів штучного інтелекту. Крім того, Інтернет викликав появу інформаційних посередників, провайдерів, блогерів та інших суб'єктів, статус яких також потребує корекції в кримінальному, цивільному, інформаційному та інших галузях права.

Цифровізація чинить свою дію не лише на суб'єктів права, а й на об'єкти права, центральне місце серед яких займає інформація. І в умовах розвитку електронного середовища переосмислення потребують питання доступу до інформації та володіння нею, а також взаємодії інформації з іншими галузями права, що має ключове значення і в економіці, і в державному управлінні, і в приватних відносинах. Адже поява інформаційних технологій, які принесли разом із собою такі зміни як інтерактивний обмін інформацією та можливість безперервного доступу і обробки інформації, відображає нові інтереси до документів та різних текстів, тобто цінність представляє вже взаємопов'язана документація, інформаційна база, можливість інтерактивної участі у нормотворчих проектах та громадських обговореннях тощо. Все це свідчить, що інформація є універсальним об'єктом права, який існує в усіх галузях права. Крім того, завдяки сучасним технологіям з'являються і нові об'єкти права, зокрема електронні гроші, криптовалюта. Впровадження інформаційних технологій призводить до появи і нових способів створення речей (наприклад, 3D-принтер), що, в свою чергу, потребує визначення правового режиму створюваних об'єктів. Мова йде не лише про адаптацію права, застосування

вже існуючих норм до нових відносин, а й вироблення нових норм, необхідних для регулювання відносин щодо віртуальних об'єктів.

Для України у питанні цифрової економіки важливим є ІТ-досвід Білорусі, де 21 грудня 2017 року було прийнято декрет «Про розвиток цифрової економіки», у результаті чого стала першою країною у світі, яка узаконила смарт-контракти. Основні пункти декрету стосуються: створення, навчання нейронних мереж та інших алгоритмів в спеціалізованих розділах штучного інтелекту, реалізація результатів цієї діяльності; діяльності криптовалютних бірж; розробки, обслуговування, експлуатації та реалізації систем безпілотного управління транспортними засобами; розробки та застосування медичних технологій, біотехнологій; освітня діяльність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема через Інтернет; спрощується порядок проведення розрахунків з використанням електронних грошей, проведення у визначеному порядку валютних операцій, пов'язаних з досягненням капіталу тощо [7].

Одним із найдинамічніших компонентів процесу цифровізації є правовідносини між суб'єктами, що виникають з приводу об'єктів та відбуваються віртуально. Звісно, на законодавчому рівні вже визнано юридичну силу віртуальних відносин. Для прикладу можна сказати, що в рамках чинного законодавства відбувається і укладення договорів, і настання юридичних наслідків в результаті висловлення власної думки в Інтернет-середовищі, і притягнення до юридичної відповідальності за скоєння злочинів з використання інформаційно-телекомунікаційних мереж. Разом з тим, діючі нормативно-правові акти не в змозі охопити всі правовідносини, що виникають та стрімко розвиваються в умовах цифровізації. І це ще раз доводить необхідність створення спеціальних правил поведінки осіб, що є суб'єктами віртуальних правовідносин.

Кардинальні зміни, що пов'язані з включення нових технологій в усі сфери суспільного життя, здатні переформатувати не лише право, його поняття та зміст, механізм дій та ін., а й систему права в цілому. Такі висновки дозволяють зробити аналіз здебільшого інформаційного права.

Звісно, інформаційне право як комплексна галузь претендує на традиційний для романо-германської системи поділ права на публічне й приватне. Проте, різниця між публічним і приватним в деякій мірі втрачає сенс, коли мова йде про правове регулювання інформації та інформаційно-комп'ютерних технологій. Адже вони є комплексними об'єктами, які потребують системного, а інколи і неподільного на складові частини регулювання. Це зумовлене виконанням в силу комплексності інформаційного права функції посередника, завдяки чому відбувається переплетіння норм публічного та приватного права. Виконуючи таку роль інформаційне право сприяє балансу публічного та приватного права, а також слугує інструментом еволюції системи законодавства в цілому. Особливо яскраво це проявляється в процесі цифровізації, розвиток якого тягне за собою стирання меж між галузями права. Інформація і технології, проникаючи в кожен галузь, стають одним знаменником і здатні визначати єдину логіку права. Цінність галузевих меж втрачається в правовій практиці, що неминуче впливає і на теорію права [8, с. 12].

Вплив цифрових технологій на розвиток економіки привертає увагу не лише теоретиків, а й представників різних галузей права. Особливо відчутними в умовах цифровізації економіки є зміни в трудовому праві, зокрема в аспекті регулювання відносин між працедавцем та працівником, який працює на основі інтернет-платформ, та адміністративному праві, де виникає значна кількість нових явищ, що перетворюють порядок здійснення державного управління в якісно новий стан. Нині характерним є розвиток механізмів

електронної участі громадян в управлінні, збагачення способів інформування громадян з боку державних інститутів. Так, одним із сучасних засобів адміністративно-правового регулювання є електронне урядування, яке є формою організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Нині у рамках швейцарсько-української програми EGAP спільно з Фондом Східна Європа відбувається практична імплементація принципу digital by default в Регламент Кабінету Міністрів України. Планується введення цифрової експертизи всіх нових документів Уряду або змін до існуючих та забезпечення цифрової форми реалізації даного процесу [2, с. 96]. При такому системному державному підході цифрові технології будуть значно стимулювати розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з істотних факторів розвитку демократії в країні, підвищення продуктивності, економічного зростання, а також покращення якості життя громадян України [9, с. 36].

Аналізуючи галузі права, не варто залишати поза увагою питання регулювання функціонування самого Інтернету. Адже Інтернет зовсім недавній феномен, який створює самостійний юридично значимий простір, що на сьогодні повинен розглядатися поряд з територією землі, водним та повітряним простором. І тут проблема полягає в тому, що інформаційний простір не обмежується територією тільки однієї держави, об'єднання держав і навіть континентів, що викликає необхідність вироблення нових підходів до правового регулювання міждержавних та міжнародних відносин. Тобто в Інтернет-середовищі поняття «простір» не має однозначної географічної визначеності, так само як і прив'язки до будь-якого часового поясу. Таким

чином впливає наявність ще однієї проблеми активного розвитку цифрової економіки – це пошук відповідної форми регулювання Інтернету на міжнародному та національному рівнях. В даному випадку найбільш прийнятним вбачається поєднання м'якого права, представленого міжнародним правом [10, с. 98-107], технічних норм, норм саморегуляції, що дозволяє створити особливу форму регулювання.

Також, погоджуючись із думкою О. Вінник, варто зазначити, що формування цифрової економіки та її соціальне спрямування вимагає адекватного правового регулювання, важливою частиною якого є не лише визначення понять, що її характеризують (суб'єкти, об'єкти, засоби, зв'язки тощо), а й своєчасне прийняття відповідних правових норм. І хоча в Україні існує значна кількість законодавчих актів (закони «Про електронну комерцію», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні довірчі послуги» та ін.), які регулюють відносини в цій сфері та закріплюють відповідні поняття, проте потребує вирішення проблема уніфікації термінів, притаманних цифровій економіці, їх закріплення в кодифікованому акті, яким може бути Закон «Про цифрову економіку». Це дозволить удосконалити законодавство в цій сфері з точки зору змісту, форми, системи та адаптації до кращих світових стандартів з урахуванням власних надбань, а можливо, й створити більш досконале правове регулювання відносин електронної економіки, ніж те, що вже існує за кордоном [11, с. 165].

Висновки та перспективи. Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що сьогодні цифрова економіка є одним з найважливіших чинників економічного зростання та формування нової якості життя. Лідери світової економіки розглядають цифровізацію як першочерговий напрямок інноваційного розвитку виробничо-економічних систем різних рівнів та

інструмент забезпечення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Для України розвиток процесів цифровізації набуває додаткового значення, оскільки надає реальні перспективи для модернізації економіки, покращення її виробничо-технологічної структури, забезпечення участі у новій глобальній економіці та подолання на цій основі сучасного кризового стану. Однак, цифрова економіка як складова інформаційного суспільства потребує відповідного правового регулювання, що має, насамперед, забезпечуватися актом малої кодифікації – Законом «Про цифрову/електронну економіку», в якому доцільно закріпити: а) визначення понять (цифрова/електронна економіка, електронний бізнес, електронна комерція, електронний договір, електронні послуги, електронний уряд, електронні уповноважені органи, електронний обмін інформацією, Інтернет-магазин, споживачі електронних послуг тощо), б) суб'єктний склад відносин з цифрової економіки (підприємці та їх саморегульвні організації, споживачі, уповноважені органи), в) їх права та обов'язки у сфері цифрової економіки, механізми захисту прав та законних інтересів, відповідальність за порушення в цій сфері та наслідки зловживання правами, особливості розгляду конфліктів/спорів. Це відповідає б не лише Основним засадам розвитку інформаційного суспільства в Україні (щодо вдосконалення інформаційного законодавства з точки зору його кодифікації), а й надало б учасникам відносин у сфері цифрової економіки, що стрімко розвивається і витісняє традиційні форми ведення бізнесу, більше можливостей реалізації своїх прав та інтересів і водночас – їх захисту у разі порушення.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>
2. Соколова Г.Б. Деякі аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 1(51). С. 92-96.
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>
4. Гриценко О.А. Цифрова економіка : сучасні виклики для економістів та правознавців. Економічна теорія та право. 2018. № 2(33). С. 79-99.
5. Родимцева М.Ю. Регулировать нельзя манипулировать (о рисках информационного общества). Государство и право. 2016. № 7. С. 72
6. Calo R., Fromkin A., Kerr I. Robot Law. Cheltenham, 2016. URL: <http://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/22259/1/Robot%20Law.pdf> (дата звернення: 01.06.2019).
7. Цифрова революція в Білорусії: у країні легалізували крипто валюти. веб-сайт. URL: <https://mind.ua/news/20179963-cifrova-revolyuciya-v-bilorusi-ukrayini-legalizovali-kriptovalyuti> (дата звернення: 01.06.2019)
8. Талапина Е.В. Право и цифровизация: новые вызовы и перспективы. Журнал российского права. 2018. № 2. С. 5-17.
9. Баганець О.В. Теоретико-правові передумови розвитку електронного урядування в органах прокуратури України. Актуальні проблеми правознавства. 2018. №4(16). С. 34-40.

10. Остапенко Ю.І. М'яке право у регулюванні господарських відносин. Економічна теорія та право. 2017. № 1. С. 98-107.
11. Вінник О.М. Регулювання відносин у сфері цифрової економіки: проблеми термінології. Інформаційне право. 2017. №11. С. 163-166.

References

1. Pro sxvalennya Strategiyi rozvy`tku informacijnogo suspil`stva v Ukrayini : Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 15 trav. 2013 r. # 386-r. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua//laws/show/386-2013-r>
2. Sokolova G.B. Deyaki aspekty` rozvy`tku cy`frovoyi ekonomiky` v Ukrayini. Ekonomichny`j visny`k Donbasu. 2018. # 1(51). S. 92-96.
3. Pro sxvalennya Konceptiyi rozvy`tku cy`frovoyi ekonomiky` ta suspil`stva Ukrayiny` na 2018-2020 roky` ta zatverdzhennya planu zahodiv shhodo yiyi realizaciyi : Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 17 sich. 2018 r. # 67-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-konceptiyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shhodo-yiyi-realizaciyi>
4. Grycenko O.A. Cyfrova ekonomika : suchasni vyklyky` dlya ekonomistiv ta pravoznavciv. Ekonomichna teoriya ta pravo. 2018. # 2(33). S. 79-99.
5. Rody`mceva M.Yu. Reguly`rovat` nel`zya many`puly`rovat` (o ry`skax y`nformacy`onnogo obshhestva). Gosudarstvo y` pravo. 2016. # 7. S. 72
6. Calo R., Fromkin A., Kerr I. Robot Law. Cheltenham, 2016. URL: <http://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/22259/1/Robot%20Law.pdf> (data zvernennya: 01.06.2019).
7. Cy`frova revolyuciya v Bilorusiyi: u krayini legalizувалы` kry`pto valyuty`. veb-sajt. URL: <https://mind.ua/news/20179963-cifrova-revolyuciya-v-bilorusi-u-krayini-legalizували-kriptovalyuti> (data zvernennya: 01.06.2019)

8. Talapyna E.V. Pravo y` cy`frovy`zacy`ya: novye vyzovy y` perspekty`vy. Zhurnal rossijskogo prava. 2018. # 2. S. 5-17.
9. Baganecz` O.V. Teorety`ko-pravovi peredumovy` rozvy`tku elektronnoho uryaduvannya v organax prokuratury` Ukrayiny`. Aktual`ni problemy` pravoznavstva. 2018. #4(16). S. 34-40.
10. Ostapenko Yu.I. M'yake pravo u regulyuvanni gospodars`ky`x vidnosy`n. Ekonomichna teoriya ta pravo. 2017. # 1. S. 98-107.
11. Vinny`k O.M. Regulyuvannya vidnosy`n u sferi cy`frovoyi ekonomiky`: problemy` terminologiyi. Informacijne pravo. 2017. #11. S. 163-166.